

УДК [342.951:351.85]:316.776

*К. В. Олефір
здобувач**Донецького юридичного інституту МВС України*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ У ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Посилення ролі телекомунікацій в сучасному світі логічно передбачає поглиблену адміністративно-правову теоретичну розробку та пильне вивчення правового регулювання діяльності суб'єктів у телекомунікаційній сфері, що в свою чергу, забезпечить вдосконалення законодавства та правозастосовної практики. Існуючі в даний час в українській правовій науці теоретичні розробки, на жаль, практично не приділяють уваги зазначеному питанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з тим, що сьогодні відсутні комплексні праці, присвячені суб'єктам адміністративно-правових відносин (включаючи й ті відносини, котрі складаються в сфері телекомунікацій), значної актуальності набуває дослідження загальних, спеціальних і особливих ознак такого суб'єкта з урахуванням загальних тенденцій щодо реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні. Основною базою дослідження вказаної проблематики є праці радянських та сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених-юристів, які, по-перше, містять загальні напрацювання в теорії адміністративного права, зокрема праці В. Б. Авер'янова, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, Н. В. Гришиної, Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, О. С. Літошенко, Д. М. Лук'янця, А. А. Манжули, О. І. Миколенка та ін.; по-друге, безпосередньо присвячені характеристиці спеціальних і особливих суб'єктів адміністративно-правових відносин, а також особам, які притягуються до адміністративної відповідальності: А. А. Русецький, В. М. Галунько, О. В. Горбач, О. В. Крикун, Б. Д. Мартиненко, А. В. Матіос, Р. В. Миронюк та інші [1, с. 4].

Мета статті полягає у визначенні особливостей суб'єктів у телекомунікаційній сфері та їх загальної характеристики.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції в рамках стратегічного планування науково-інноваційного розвитку, розробка в умовах глобалізації та застосування нових форм та методів поточного й стратегічного галузевого управління, функціонування сфери телекомунікаційних послуг перейшло на принципово нову модель взаємодії між учасниками суспільного ринку, яка, на наш погляд, характеризується кумулятивним наростанням бази даних єдиного інформаційного простору, що володіє властивістю існування без

будь-якого втручання людини. Дана модель розширює таке функціональне наповнення сфери телекомунікаційних послуг, як взаємодія двох або більше абонентів на відстані до рівня доступу будь-якої безлічі абонентів до кожного елементу інформаційної системи, що знаходиться в базі даних.

Основною особливістю функціонування суб'єктів у сфері ринку телекомунікацій є їх диференціація за принципами різної підгалузевої належності. Зокрема, сфера телекомунікаційних послуг включає в себе галузі різних видів зв'язку (відповідно до офіційної класифікації): документальний електрозв'язок (включаючи телеграф, факс, електронну пошту, трафік мережі Інтернет, передачу даних), міжміський та міжнародний телефонний зв'язок (за традиційними стаціонарними мережами); міський та сільський телефонний зв'язок; проводове мовлення; радіозв'язок, радіомовлення, телебачення і супутниковий зв'язок, сухопутний радіозв'язок з рухомими об'єктами (включаючи послуги мобільних мереж стільникового зв'язку, пейджинг, транкінг). У зв'язку з цим напрями стратегічного планування розвитку суб'єктів у сфері ринку телекомунікацій повинні диверсифікуватися виходячи з поточної та перспективної кон'юнктури ринку телекомунікаційних послуг.

В сучасних умовах господарювання телекомунікаційні структурні складові характеризуються різними рівнями конкуренції. Так, наприклад, документальний електрозв'язок (включаючи телеграф, факс, електронну пошту, трафік мережі Інтернет, передавання даних) визначається як висококонкурентний ринок без домінування на ньому будь-якого господарюючого суб'єкта, за винятком телеграфного зв'язку, яку в повному обсязі забезпечує державне унітарне підприємство «Укрпошта». Міжміський та міжнародний телефонний зв'язок (за традиційними стаціонарними мережами) характеризується конкурентним ринком при високому рівні монополізації надання послуг одного або декількох господарюючих суб'єктів, зокрема публічного акціонерного товариства «Укртелеком». Місцевий телефонний зв'язок, що включає в себе міську і сільську телефонні мережі, відрізняє високий рівень переважання на ринку послуг одного або декількох господарюючих суб'єктів, тобто як природну монополію,

обмежену фізичними можливостями використання провідних засобів зв'язку.

Радіозв'язок, включаючи послуги індивідуального радіовиклику і спецзв'язок, а також супутниковий зв'язок з метою забезпечення ефірної передачі сигналу необхідного рівня якості та ліквідації індустріальних перешкод, а також забезпечення безпеки впливу електромагнітного випромінювання на життєдіяльність людини та протидії неправомірному використанню вмісту радіоповідомлення, регулюється виключно державними органами управління. У зв'язку з цим даний сегмент ринку телекомунікаційних послуг, на наш погляд, повинен також характеризуватися як природна монополія різних організаційно-правових структур, що належать державі та надають специфічні телекомунікаційні послуги. Радіомовлення, телебачення і проводове мовлення в даний час являє собою досить велику сукупність господарюючих суб'єктів, виходячи з цього дані сегменти ринку необхідно класифікувати як висококонкурентні. Високий ступінь конкуренції склалася і в сухопутному радіозв'язку з рухомими об'єктами, що включає в себе, перш за все, послуги мобільних мереж стільникового зв'язку, пейджинг, транкінг.

Таким чином, науковий підхід до визначення напрямків та вдосконалення розвитку суб'єктів сфери ринку телекомунікацій у перспективному періоді часу повинен включати: державне тарифне регулювання діяльності даних суб'єктів, функціонуючих в умовах природних монополій; демонаполізацію ринків в ситуації, коли результати економічного та науково-інноваційного зростання визначають можливість подолання фізичних обмежень різних засобів комунікації, що обумовлюють існування природних монополій; орієнтацію суб'єктів сфери ринку телекомунікацій на безперервний приріст власних конкурентних переваг за рахунок використання інноваційного потенціалу розвитку засобів зв'язку в умовах високої конкурентоспроможності.

Враховуючи об'єктивну необхідність у вивченні та вдосконаленні правового регулювання діяльності суб'єктів у телекомунікаційній сфері з урахуванням розвитку ринку телекомунікаційних послуг та входженням всієї спільноти в стадію формування глобального інформаційного суспільства, необхідною умовою такого вивчення є детальний розгляд правовідносин, що складаються між суб'єктами у вище обумовленій сфері з приводу надання телекомунікаційних послуг.

В теорії держави і права сутність суб'єкта права визначається через сукупність якостей, визнаних або встановлених законом, і яким суб'єкт повинен володіти для участі в правовідносинах [2, с. 198].

У вітчизняній науці адміністративного права в системі правовідносин виділяються кілька

елементів: 1) суб'єктний склад правовідносини, 2) об'єкт, з приводу яких дані правовідносини складаються, і 3) зміст правовідносини [3, с. 6–7].

З цього приводу Гиренко І. В. пише, що суб'єктами адміністративного права можуть бути: 1) індивідуальні суб'єкти – фізичні особи, які поділяються на такі групи: громадяни (володіють повним набором прав і обов'язків в державі), іноземці та особи без громадянства (мають обмеження щодо політичних прав, не виконують військового обов'язку), фізичні особи з іншим спеціальним статусом (скажімо, фізичні особи-підприємці чи фізична особа – водій транспортного засобу); 2) колективні суб'єкти (юридичні особи): держава, державні органи та установи, громадські об'єднання, адміністративно-територіальні одиниці та їх населення, виборчі округи, релігійні організації, промислові підприємства, іноземні підприємства тощо. При цьому треба пам'ятати, що публічним суб'єктом – учасником адміністративно-правових відносин – може бути не держава взагалі, а посадові особи й органи публічної влади, що виконують виконавчі функції всередині держави [3, с. 86].

Ю. В. Волков зазначає, що «...поняття суб'єкта телекомунікаційної сфери, його правовий статус до теперішнього часу не сформований. Телекомунікаційна сфера, що розвивається динамічно останні десятиліття, потребує чіткого формулювання визначального суб'єкта» [4, с. 45].

У телекомунікаційній сфері суб'єкти беруть участь в різних відносинах (організаційних, виробничих тощо). Тільки ті суб'єкти, які беруть участь у телекомунікаційних правовідносинах, є суб'єктами права й предметом дослідження, бо правосуб'єктність у даному випадку означає здатність особи брати участь у телекомунікаційних правовідносинах (галузєва правосуб'єктність). Поряд із загальними ознаками відокремленості особи, наявності у неї власної волі і наділенням його правами та обов'язками на підставі норм права, телекомунікаційний суб'єкт використовує телекомунікаційну інфраструктуру (мережі, обладнання, інші пристрої) для надання або отримання послуг, використовує ресурси (нумерацію мереж або радіочастоти), отримує або надає доступ до мереж. Головними ознаками суб'єкта в телекомунікаційній сфері буде наявність у нього законних прав та обов'язків й юридично значуща діяльність у телекомунікаційній сфері. На основі перерахованих критеріїв можемо сформулювати загальне визначення суб'єкта телекомунікаційних правовідносин у телекомунікаційній сфері.

Суб'єкт телекомунікаційних правовідносин – це відокремлений суб'єкт, наділений відповідно до норм права, або державної функцією з регулювання відносин у телекомунікаційній сфері; або, отримав дозвіл (ліцензію) і ресурси (нумерації мереж, номінали радіочастот) для телекомуніка-

ційної діяльності, який здійснює прийом, обробку і передачу інформації з дотриманням інформаційного нейтралітету; або, отримав доступ до телекомунікаційних мереж та ресурсів для отримання послуг по прийому і обробці передачі інформації [5, с. 78].

Загальними ознаками суб'єкта телекомунікаційного права можуть бути такі його правові риси, які надають йому якість володіти (правоздатність) сукупністю прав та обов'язків у телекомунікаційній галузі суспільних відносин, самостійно реалізовувати (дієздатність) їх при здійсненні телекомунікаційної діяльності, а також нести відповідальність у разі порушення права (деліктоздатність). Також має важливе значення й галузева і спеціальна правосуб'єктність, яка найбільш характерно виділяє не тільки особливості правового становища кожного з учасників телекомунікаційних правовідносин, а й дає можливість з безлічі особливостей правового статусу вибрати найбільш загальні. За допомогою таких загальних правових значень вже можна провести систематизацію та диференціацію всіх суб'єктів телекомунікацій.

Головною особливістю телекомунікаційної сфери є її специфіка в області передачі інформації по технічних каналах зв'язку. Своєрідність це проявляється не тільки в технічних та технологічних особливостях процесу об'єднання суб'єктів інформаційної сфери, облаштування такого з'єднання, але і управління цим процесом. Саме ці особливості викликають необхідність виділення безлічі учасників цього процесу, ще на міжнародному рівні, а також різноманіття й диференціацію їх правового статусу. Кожен з учасників у названому складному процесі передачі інформації по технічних каналах зв'язку виконує певну функцію в залежності від інтересів або поставлених перед ними завдань. Відповідно в такій ролі кожного з учасників телекомунікаційної діяльності кожен з них наділяється строго певною сукупністю прав та обов'язків.

Одним словом, обсяг і зміст правового статусу залежать, по-перше, від характеру діяльності учасників телекомунікаційної діяльності, тобто особливостей виконуваної ними функції, і, по-друге, можливості відокремлення їх ролі в процесі передачі інформації. Відповідно правами та обов'язками суб'єкти наділяються залежно від: особливостей існуючої інфраструктури в телекомунікаційній сфері, від виду споживаних послуг, які суб'єкт надає чи отримує, від наявності прав розпоряджатися ресурсами та іншими факторами. Взагалі, серед науковців немає єдності у поглядах на співвідношення правосуб'єктності і правового статусу: одні вчені вважають правосуб'єктність передумовою правового статусу, другі схильні включати її в правовий статус як структурний елемент, треті називають правосуб'єктність більш

об'ємною категорією, яка включає в себе правовий статус.

В якості основи класифікації суб'єктів телекомунікаційних правовідносин видається обґрунтованим використовувати розглянуті критерії та загальнотеоретичний поділ суб'єктів правовідносин на два основних види: індивідуальні (громадяни, іноземці, особи без громадянства (апатриди); особи з подвійним громадянством (біпатриди)) і колективні суб'єкти (державна, державні органи та установи, громадські об'єднання, адміністративно-територіальні одиниці, виборчі округи, релігійні організації, промислові підприємства, іноземні фірми, спеціальні суб'єкти (юридичні особи)) [6, с. 88; 7, с. 518].

Особисті критерії для класифікації суб'єктів пропонуються дослідниками в адміністративному праві. Адміністративні правовідносини, як середовище проживання суб'єкта права – «визначаються здійсненням функцій державного управління» [8, с. 105]. Для формування видової класифікації, поділу суб'єктів на колективних та індивідуальних, Д. М. Бахрахом обґрунтовано критерій зв'язку суб'єкта з державним механізмом. А саме: «1) є він частиною державного механізму, чи ні; 2) яким видом діяльності він займається (адміністративно-політичною, господарською, культурно-виховною і т. д.); 3) є він самостійною організаційною одиницею або включений в більш складну організаційну структуру».... З урахуванням наведених критеріїв «потрібно розрізнити частини державного механізму (організації, їх структурні підрозділи, складні організації) та недержавні колективні суб'єкти» [9, с. 66–73]. Основна класифікація суб'єктів адміністративних правовідносин передбачає їх поділ на дві групи: індивідуальні та колективні. Інший варіант класифікації передбачає три групи: людина (фізична особа) або група осіб (юридична особа) і орган виконавчої влади [10, с. 168]. Крім того, для детальної класифікації суб'єктів пропонується використовувати в якості критерію поняття правовий статус. Статуси щодо державних органів: орган виконавчої влади, орган наділений окремими владними повноваженнями. Статуси відносно недержавних колективних суб'єктів: прибуткова та неприбуткова організація, засіб масової інформації, платник податків, бюджетна організація тощо [11, с. 90; 6, с. 88].

Враховуючи перераховані вище критерії й цільну зв'язаність адміністративних та телекомунікаційних правовідносин, представляється резонним враховувати такі критерії як от правовий статус та зв'язок суб'єкта з державою.

Фахівці з інформаційного права виділяють наступні види суб'єктів: людина та громадянин, органи державної влади, організації та установи [12, с. 202, 207, 216]. Інші автори вважають, що учасниками інформаційних правовідносин

виступають суб'єкти інформаційного права: фізичні та юридичні особи, публічні утворення [13, с. 48–49].

Переконливою й такою, що заслуговує на увагу є авторська позиція Ю. В. Волкова, який своїй роботі відмічає, що «головними ознаками суб'єкта в телекомунікаційній сфері буде наявність у нього законних прав і обов'язків та юридично значуща діяльність у телекомунікаційній сфері. Спеціальним ознакою, яка дозволяє характеризувати учасників правовідносин як спеціальних суб'єктів є статус суб'єкта, з урахуванням його відносини до засобів інформатизації, до телекомунікаційної інфраструктури як керуючого процесами прийому, обробки, передачі та зберігання трафіку, або як суб'єкта одержує послуги в ході управління телекомунікаціями іншою особою, або як регулятора відносин пов'язаних з телекомунікаціями. Цей критерій класифікації суб'єктів правовідносин можна також зарахувати безпосередньо до критеріїв телекомунікаційного права [6, с. 94]».

Отож бо, на основі усіх вищевикладених критеріїв ми можемо сформулювати дефініцію *суб'єкта телекомунікаційної діяльності* як осібною суб'єкта, який у відповідності до норм права та діючого законодавства, наділений чи то державною функцією з регулювання відносин у телекомунікаційній сфері, чи то здобув ліцензію та ресурси для телекомунікаційної діяльності, чи то одержав доступ до телекомунікаційних мереж та ресурсів для отримання послуг по прийому, обробці й передачі інформації.

Суб'єктом телекомунікаційних правовідносин може виступати держава, посадова особа, громадянин, юридична особа (організація, підприємство, оператор зв'язку), служба зв'язку (структурний підрозділ юридичної особи, посадова особа, громадянин), яка здійснює в телекомунікаційній сфері юридично значущу діяльність на постійній або тимчасовій основі, або виконує окремі функції з телекомунікаційної інфраструктури [6, с. 96].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про телекомунікації» суб'єктами ринку телекомунікацій є оператори, провайдери телекомунікацій, споживачі телекомунікаційних послуг, виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій [14].

Спробуємо, на основі вищезазначених критеріїв та норм законодавства зробити класифікацію суб'єктів телекомунікаційної діяльності на три основні групи: 1. Держава як суб'єкт влади в особі окремих органів державного управління у сфері телекомунікацій; 2. Оператори та провайдери телекомунікацій, а також інші спеціальні суб'єкти, для яких телекомунікаційна діяльність, є основним видом діяльності; 3. Споживачі телекомунікаційних послуг, для яких споживання результатів телекомунікаційної діяльності або ре-

сурсів є переважним видом діяльності в телекомунікаційній сфері, при цьому їх основна діяльність ніяк не пов'язана з телекомунікаціями.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що склад суб'єктів телекомунікаційної діяльності характеризується власними ознаками, відмінними від інших суб'єктів та власними критеріями класифікації.

Література

1. Миколенко О. І., Дуліна О. В. Суб'єкт адміністративної відповідальності в доктрині сучасного адміністративного права (на прикладі адміністративних правопорушень в сфері земельних відносин) : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 200 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [С. В. Білозоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Галуцько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Гринь Д. С., 2015. 272 с.
4. Волков Ю. В. Отдельные субъекты телекоммуникационного права // Правовые вопросы связи, 2007. № 1. С. 45–47.
5. Жевняк О. В. Гражданско-правовой институт оказания услуг связи: дис. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.03. Екатеринбург, 2009. 201 с.
6. Волков Ю. В. Субъекты телекоммуникационного права: дис. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.14. Екатеринбург, 2006. 192 с.
7. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2006. 776 с.
8. Козлов Ю. М. Административные правоотношения. М.: Юрид. лит., 1976. 184 с.
9. Бахрах Д. Н. Коллективные субъекты административного права // Правоведение. 1991. № 3. С. 66–73.
10. Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право. Учебник. 3-е издание, пересмотренное и дополненное. М.: Норма, 2008. 816 с.
11. Дмитриев Ю. А., Евтева А. А., Петров С. М. Административное право. М.: Изд-во Эксмо, 2005. 1008 с.
12. Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А. Информационное право: Учебник / Под ред. акад. РАН Б. Н. Топорнина. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 789 с.
13. Городов О. А. Основы информационного права России. Учебное пособие. С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 305 с. 14. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Офіційний вісник України. 2003. № 51. Ст. 2644.

Анотація

Олефір К. В. Загальна характеристика та особливості суб'єктів у телекомунікаційній сфері. – Стаття.

У статті визначено особливості суб'єктів у телекомунікаційній сфері та їх загальна характеристика. Відмічається, що основною особливістю функціонування суб'єктів у сфері ринку телекомунікацій є їх диференціація за принципами різної підгалузевої приналеж-

ності. Вироблено класифікацію суб'єктів телекомунікаційної діяльності.

Ключові слова: телекомунікації, суб'єкт у телекомунікаційній сфері, особливості функціонування суб'єктів у сфері ринку телекомунікацій.

Аннотація

Олефир К. В. Общая характеристика и особенности субъектов в телекоммуникационной сфере. – Статья.

В статье определены особенности субъектов в телекоммуникационной сфере и их общая характеристика. Отмечается, что основной особенностью функционирования субъектов в сфере рынка телекоммуникаций является их дифференциация по принципам различной отраслевой принадлежности. Выработана классификация субъектов телекоммуникационной деятельности.

Ключевые слова: телекоммуникации, субъект в телекоммуникационной сфере, особенность функ-

ционирования субъектов в сфере рынка телекоммуникаций.

Summary

Olefir K. V. General characteristics and features of the subjects in the telecommunication sphere. – Article.

The article defines the features of the subjects in the telecommunications sector and their General characteristics. It is noted that the main feature of the functioning of the subjects in the field of telecommunications market is their differentiation according to the principles of different accessories. Classification of subjects of telecommunication activity is developed.

Key words: telecommunications, the subject in the telecommunications sector, the feature of the functioning of the subjects in the telecommunications market.